

УДК 903.3 (477)"636/637"

Шумова В. О.

ЖИТЛОВІ КОМПЛЕКСИ ТРИПІЛЬСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ ВАСИЛІВКА ТА ЙОГО МІСЦЕ СЕРЕД ПАМ'ЯТОК СЕРЕДНЬОГО ПОДНІСТРОВ'Я

У авторському дослідженні матеріалів середньотрипільського поселення Василівка на Дністрі (Буковина) етапу VI (Кукутені А 4) розглядаються особливості домобудування. Пропонується можлива реконструкція житлово-господарських комплексів. Аналізуються окремі категорії знахідок. Звертається увага на питання генезу та історичної долі пам'яток типу Василівки.

За останнє десятиліття джерелознавча база пам'яток середнього етапу Трипілля значно розширилась. На Україні відкрито кілька нових пунктів, проте їх дослідження й дотепер в територіальному аспекті залишається недостатнім та нерівномірним. Брак інформації є суттєвою перешкодою в усвідомленні значного пласту культури, на основі якого в подальшому проходить тривалий етногенетичний процес розвитку пам'яток наступних періодів та переростання їх в етап пізнього Трипілля.

Вже відмічалось, що початок розвиненого Трипілля характеризується важливими культурними та етноісторичними змінами: по-перше - міграція на схід племен, що зберігають ранньотрипільські традиції; по-друге - поява та подальше розповсюдження запозиченого від споріднених західних та південно-західних племен нового виду орнаменталізації (біхромний і поліхромний розпис на кераміці до випалу); по-третє - значний вплив з боку сусіднього степового населення, що призвело до поширення раніше невідомого у трипільському середовищі своєрідного кухонного посуду. Ці явища визначають загальні риси розвитку пам'яток етапу VI. Регіонально пам'ятки даного періоду, як вже згадувалось, досліджуються нерівномірно. Питання періодизації і хронології найбільш успішно вирішуються на матеріалах Молдови [1]. У північно-західній Україні досконало дослідженими є матеріали поселень Незвіско-II та Поливанів Яр-III [2]. Вказаний регіон продовжує цікавити дослідників.

Вивчення синхронних пам'яток східного ареалу культури в Побужжі і межиріччі Південного Бугу та Дніпра успішно ведеться О.В.Цвек та І.І.Зайцем [3].

Завдяки археологічним дослідженням останніх років введено у науковий обіг важливі матеріали поселення біля с. Василівки, що на Дністрі. Джерелознавча база розширилась і набула нового змісту виданням матеріалів розкопок 1952-1954 рр. відомого трипільського поселення Жури, яке досі не було достатньо висвітлене серед пам'яток Кукутені-Трипілля [4].

Вагоме місце займають розробки археологів Румунії (В.Думітреску, Р.Вулпе, М.Петреску-Димбовіца, С.Марінеску-Билку та ін.), які також основні зусилля зосередили на вирішенні проблем хронології та періодизації культури Трипілля-Кукутені А [5].

Для західних територій України, в Пруто-Дністровському регіоні, який був заселений кукутенськими (західотрипільськими) племенами, важливим є відкриття та розкопки наприкінці 90-х років поселення Василівка (Сокирянський р-н Чернівецької обл.). Давнє селище було розташоване на високій терасі правого берега р. Коболчі, у місці її впадіння в Дністер. У період існування площа пам'ятки не перевищувала 4 га. На час досліджень поселення було майже зруйноване, тому встановити точний характер планування неможливо.

Стратиграфічно на пам'ятці можуть бути відмічено два культурних горизонти: у верхньому шарі зафіксовано знахідки доби заліза, а нижній відповідає часу трипільської культури. Стерильний шар між культурними гори-

зонтами відсутній. В окремих місцях залишки трипільського поселення зруйновані будівельними конструкціями скіфського часу. Трипільський горизонт загалом залягає під шаром делювіального суглинку, але іноді перекривається тонкими віддуленими шарами алювіальних наносів, загальна товщина якого досягає 2,5 м (житло № 3).

Ділянка, зайнята залишками поселення, мала в плані вигляд вузького клиноподібного виступу, обмеженого з півночі давньою балкою, зі сходу - рікою Коболчею, а з південного заходу - долиною р. Сокирянка. За розташуванням залишків семи досліджених жител можна припустити, що будівлі на поселенні були сплановані рядами вздовж урвистого схилу ріки [6]. Можливо, що центральна частина поселення була забудована, оскільки тут знаходились залишки жител № 4-5. Всього на поселенні відкрито і досліджено сім будівель наземної конструкції та одну напівземлянку. Наземні глинобитні житла № 1-2 і напівземлянка інтерпретуються як єдиний житловий комплекс. Житло № 3 розташоване південніше жител № 1-2 і орієнтоване по лінії NW - SO. В плані воно мало прямокутну форму. Залягання нашарувань глиняної обмазки вказує, що житло мало масивне перекриття горища. Скупчення знахідок знаходилось переважно, поблизу обладнаного камінням вогнища. Житло № 4 майже зовсім знищене спорудженням скіфського часу, яке зкладалось з припасованих один до одного уламків каміння (комин?). На цьому місці знайдено кілька фрагментів скіфського посуду і деяку кількість трипільської кераміки. Глинобитне житло № 5 повністю зруйноване сучасним будівництвом - тут зібрано невелику кількість фрагментованого посуду. Житло № 6 знаходилось на південно-західній околиці поселення. Внаслідок слабкої дії вогню під час пожежі, після якої поселення припинило своє існування, житло майже не зберілось, але на його місці фіксується насичений культурний шар. Поряд із житлом знаходилась господарча яма не зовсім типової конструкції. Житло № 7, частково зруйноване будівництвом, розташовувалось на західній околиці поселення і мало в плані прямокутну форму. Знахідки, пов'язані з житлом, складаються з кісток тварин, відщепів та знарядь праці з кременю і невеликої кількості столової та кухонної кераміки (рисунк).

Житло № 1 знаходилось у північній частині поселення. В плані було прямокутним і довгою віссю орієнтоване по лінії NW-SO, ма-

ло нахил з NWW на SOO, що відповідало профілю стародавньої денної поверхні. Південно-східний довгий край зруйнований урвистим береговим краєм. Залишки житла у вигляді кількох розірваних ділянок випаленої глини утворювали площадку завдовжки 6 м і завширшки 3,7 м. Основна ділянка являє собою масив сильно випаленої глини. Глиняна маса мала незначні домішки полови, а окремі ділянки (найбільше - західна частина) були засипані щільним шаром глиняної крихти без рослинних домішок. Залишки обмазки свідчать, що дія вогню під час пожежі, внаслідок якої загинуло житло, не всюди була однаковою. Зафіксовані в нижній частині глиняної обмазки відбитки дерев'яних конструкцій орієнтовані вздовж короткої осі житла. В конструкціях використовувались переважно вузькі та широкі плахи, а на деяких ділянках відмічені відбитки очерету. Житло було оснащено відкритим вогнищем з вимощеним глиною обрамленням-бортиком. Подова частина (1,0 x 1,0 м) вимощена двома шарами (по 2 см кожний) на спеціально підвищену підсіпку із сухої глини, висота останньої - до 10 см. Невелика ділянка підлоги навколо вогнища підмашена тонким шаром глини. На ній зберіглися сліди кількох ремонтів. Перед вогнищем лежали дві кам'яні зернотерки, а навколо нього стояв посуд. Невелика кількість кераміки була зосереджена біля NW довгої стіни будівлі. Тут біля стіни, навпроти вогнища, стояла біноклеподібна посудина, оздоблена заглибленим орнаментом. У лівому раструбі "бінокля" містилася, обпиляна з обох кінців, трубчаста кістка, що повністю була присипана вохрою. Поряд з посудиною, у вигляді скупчення, зібрані стулки молюсків Unio, декілька крем'яних відщепів та два відбійника. На площі, яку займало це житло, знайдено значну кількість кераміки у вигляді фрагментів. З північно-західною частиною житла пов'язана глинобитна прибудова завдовжки 6,5 м, завширшки 4,5 м, яка в плані мала прямокутну форму. Зафіксовані на цій ділянці будівельні залишки розміщувались нерівномірно, у вигляді аморфних скупчень. Слабовипалена обмазка з рослинними домішками в глині мала крихку структуру. На цій невеликій площі зібрані знахідки різних категорій: розвали 15 посудин, скупчення крем'яних відщепів, нуклеуси, розтирачі, зернотерки, каміння та кістки тварин. Весь матеріал знаходився на земляній долівці і перекри-

вався дрібними шматками глини, які подекуди зберігали відбитки тонких жердин та очерету. Характер будівельних залишків дає підстави вважати, що ця будівля виконувала роль повітки.

У північній частині розкопу при зачистці культурного шару була виявлена золиста пляма неправильної овальної форми завдовжки 3,02 м і завширшки 2 м. Характер заповнення свідчить про те, що цей об'єкт на початок існування поселення був напівземлянкою і вже пізніше, після її залишення, використовувався як господарча яма. В період існування напівземлянки її підлога мала нахил від входу (від 0,30 до 1,0 м), при цьому стінки ближче до дна звужувались. У заглибленій західній частині, на дні, зафіксована невелика лінза овальної форми, заповнена золою та вугіллям; напевно, в цьому місці знаходилося вогнище, вогонь в якому підтримувався довгий час. З лівої сторони поряд знайдена розмальована посудина кубковидної форми. В центрі, на земляній підлозі землянки, лежало декілька розтрощених посудин та колоте каміння. В золистому заповненні, до стародавньої денної поверхні, знайдено велику кількість кераміки та інших речей. У південно-східній частині житло було частково перекрите пошматованим шаром глиняної обмазки з домішками полови з чіткими відбитками колотих деревин. В цьому місці заповнення було насичене кістками тварин та стулками молюсків *Unio*.

Звертають увагу знахідки черепів тура та ще двох тварин, які важко визначити через їх фрагментарність. Вони зафіксовані в східній частині заповнення ями майже на рівні денної поверхні і створювали враження жертвопринесення: були дбайливо покладені на поверхню вже заповненої господарчої ями, присипаної сумішшю, що складалась з дрібної глиняної крихти та гумусованого ґрунту. Серед трьох черепів лежала нашвидкоруч виліплена зооморфна фігурка. Після завершення ритуалу це місце було остаточно засипане золистим ґрунтом.

Друга наземна будівля знаходилась майже поряд з житлом № 1 в південно-західній частині від входу в перше житло. В плані була прямокутною (довжина - 6,5 м, ширина - 4,5 м) і за характером будівельних залишків схожа на житло № 1, але за конструкцією та інтер'єром мала значні відмінності. Залишки будівлі мали компактне залягання і чітко ок-

реслену прямокутну форму. Вхід до споруди був зі східної сторони і спільним з житлом № 1 подвір'ям. В цілому житло № 2 за своєю конструкцією та інтер'єром дещо відрізняється від інших будівель поселення. Споруда мала легке перекриття горища. Вогнища в ній не зафіксовано. На земляній долівці, в різних місцях, були розміщені камені різних розмірів.

Найхарактернішою категорією знахідок даного житла були крем'яні вироби: уламки і залишки виробництва. Вони складають тут майже четверту частину від загальної кількості знахідок з кременю, зібраного на дослідженій частині поселення (більше 50 екз.). Інші категорії матеріалу представлені кістками тварин, що виявлені по краях житла, а також скупченням стулок молюсків, які знаходились у його західній частині.

З цією будівлею пов'язана значна кількість різних робочих місць у вигляді об'єкта із трьох каменів та глиняних вимосток овальної в плані форми різних розмірів. Знаходились вони як в межах, так і на широкому подвір'ї та біля входу в житло. В цьому приміщенні знайдені не тільки знаряддя праці: кінцеві і бокові скребки, вкладиші серпів та пластини з ретушшю, а також відходи виробництва - нуклеуси, відщепи, сколи та уламки. Інші категорії знахідок представлені кістками тварин, зафіксованими по краях житла, в західній частині виявлено скупчення стулок молюсків. Кераміки зібрано небагато. За межами приміщення, зі східної його сторони, знаходилась глиняна вимостка овальної форми (1 x 1 м), один край її мав значні ушкодження. На ній лежали розвали двох посудин. З протилежної, західної сторони цього ж житла була споруда, що складалась з чотирьох великих каменів. Найбільша кам'яна плита прямокутної форми мала згладжену поверхню та міцно спиралась на підкладений під неї камінь, можливо, виконувала функцію стока. Поряд лежали менші камені з рівною поверхнею і слугували сидіннями. Об'єкти знаходились по обидві сторони входу в житло. На подвір'ї, між житлами № 1-2, виявлено залишки ще однієї глиняної вимостки. Вона мала прямокутну в плані форму з підвищеним краєм. Поверхня дбайливо заглажена (розмір 0,5 x 1,0 м). На ній знаходились розвали трьох посудин і кістки тварин. Це місце може бути інтерпретоване як жертovníк. На площі подвір'я зібрано деяку кількість кераміки та кісток тварин.

Описані будівлі можна розглядати як єдиний житлово-господарський комплекс, де перша використовувалась як житло, а друга (за типом знахідок) може кваліфікуватись як майстерня по обробці кремневої сировини і споруда господарчого призначення. До цього комплексу входить і напівземлянка, що під час існування наземних жител вже використовувалась як господарча яма.

Житло № 3 розташовувалось південніше попереднього житлового комплексу. Воно мало прямокутну в плані форму (5,3 x 3,0 м). Перекриття було покладене вздовж короткої осі будівлі і складалось з розділених навіпіл деревин (опуклим боком вгору), а поверхня цього дерев'яного каркасу була вимощена товстим, рівномірним шаром глини з домішками половин. Приміщення мало земляну підлогу. Під східним краєм житла на земляній підлозі знаходилося відкрите вогнище підковоподібної в плані форми з високим краєм (бортик). Зовні вогнище було щільно обкладене невеликими, добре припасованими камінцями. На вимощеному глиною припічку, що огинав вогнище, зафіксовані розвали великих посудин, три цілі покришки і кубок. В конструкції цього житла звертає на себе увагу деталь, що пов'язана з перекиртям. Над вогнищем, в стелі, був отвір прямокутної форми. Подібну конструкцію (лаз на горище або спеціальний отвір поряд з вогнищем для поліпшення тяги та виходу диму) знаходимо в одному житлі поселення Варварівці VIII, що його реконструював В.І.Маркевич.

Житло № 6 знаходилося на протилежному, південно-західному кінці поселення. Будівельні залишки цього житла мали вкрай слабкий випал, в результаті чого споруда майже не зберіглась. Проте на її площі зібрано багато матеріалу (кераміка, крем'яні знаряддя, знаряддя з кістки і рогу, кістки тварин). З житлом пов'язана велика господарська яма з кільцевим підбоям біля самого дна. Характер її заповнення свідчить, що спочатку вона використовувалась як сховище, чи холодний льох, де в підбій могли закладати лід для тривалого зберігання продуктів харчування. Пізніше яма стала звичайним звалищем, про що свідчить її заповнення.

Дані розкопок біля с. Василівка дають змогу побачити, що поселення мало два будівельних горизонти. З першим пов'язана напівземлянка, з другим - наземні житла. Найбільш подібну ситуацію поєднання напівзем-

лянок і наземних жител знаходимо на трипільському поселенні біля с. Гура-Кейнарулуй [7]. Схожу картину зафіксовано і в більш ранніх пам'ятках етапу VI (Поливанів Яр-III, Городниця-Городище).

Присутність залишків напівземлянки і наземних споруд, тобто зафіксовані залишки жител обох типів, землянки (пізніше господарчої ями) дає підстави вважати, що то був початковий етап забудови цього поселення. Спорудження житла-землянки не вимагало тривалого часу, на відміну від побудови глинобитних будівель, возведення яких є дуже трудомістким процесом, починаючи від розчистки місця і збирання та підготовки до будівництва деревини і глиняної маси. За експериментальними даними Г.Ф.Коробкової, приблизно протягом одного місяця необхідно було працювати сім'ї, щоб спорудити житло-напівземлянку [8]. Таким чином, у процесі обживання земель і закладання нового поселення трипільці перед капітальним будівництвом деякий час жили в тимчасових помешканнях.

На поселенні зібрана колекція знарядь з каменю, кістки та рогу. Знаряддя праці представлені кам'яними зернотерками, кулястими розтирачами, крем'яними нуклеусами різної форми, скребачками, вкладишами до серпів і ножів, різцями. Крім того, серед виробів з каменю є невелика сокирка, мотика і тесло. Знарядь з кістки та рогу небагато. Глиняна пластика представлена фігурками тварин.

Звертає на себе увагу крем'яний набір колекції. Техніка розщеплення кременю характеризується домінуючою кількістю відщепів середніх розмірів, здебільшого чотирикутної форми, рідше трикутної. Пластин значно менше, вони середніх розмірів, мають досконале огранювання та злегка вигнутий профіль. В наборі типів знарядь праці кількісно переважають кінцеві скребки на відщепі, пластини і відщепи з ретушню, які фасетковані, головним чином, з одного, рідше, двох бокових країв. На поселенні знайдено також дротик, вістря стріл та заготовки для них. Мають вони трикутну форму з прямою основою. Їх сторони старанно ретушовані. Загальною рисою обробки кременю є перевага крупної загострюючої ретуші. Рідше застосовувалась дрібнофасеткова. Крем'яні знахідки поселення мають найближчі аналогії серед комплексів у Старих Дуруїторах, Верхніх Жорах, Гура Кейнарулуй та інших пам'ятках (Н.Кетрару, В.Сорокін).

Переважну більшість знахідок становить кераміка. Традиційно, за технологічними ознаками, вона поділяється на кухонну та столову.

Кухонний посуд становить 25% від всього керамічного комплексу, і, в свою чергу, поділяється на п'ять підгруп за складом гончарного тіста.

Столова кераміка становить 75% від всього комплексу і за засобом нанесення орнаменту поділяється на посуд із заглибленим орнаментом, канельованим декором, з розписом та фарбований, без розпису. Для виготовлення столової кераміки використовувалось гончарне тісто трьох типів. Головним чином це була очищена глина, інколи з домішками піску. Також використовувалась маса з домішками шамоту, меншою мірою - з домішками мергелю або жорстви. Зовнішній вигляд, характер і якість оздоблення мають важливе стилістично-сміслові значення.

Посуд із заглибленим орнаментом становив 40% від загальної кількості столової кераміки. Глина з домішками піску або товченого шамоту. Основні форми: приземкуваті грушоподібні посудини, покритишки (шоломоподібні, напівсферичні, конічні з грибоподібною верхівкою та невеличкими ручками-наліпками), кратери, миски конічної форми, біноклеподібні посудини.

Посудини оздоблені здебільшого меандровими композиціями, що заповнюють всю зовнішню поверхню. Частина посудин має комбіновану орнаментацию: простір між стрічками заглиблених ліній замальовувався фарбою, повторюючи основну схему. Іноді поверхня вкрита вохрою, а борозенки заповнені білою пастою. Окремо виділяється посуд, який зовні був оздоблений заглибленою орнаментациєю, а внутрішня поверхня - монохромним розписом білою, або червоною фарбами.

Посуд з канельованим орнаментом у керамічному комплексі становить близько 10%. Виготовлений з тонкоструктурної глини, іноді з незначною домішкою дрібного піску й шамоту. За формою виділяються кубки різних розмірів, округлотілі посудини, зрідка посудини на кільцевому піддоні, невеликі кратери, амфори, біноклеподібні посудини. Канелюри, якими оздоблений посуд, неглибокі, широкі, м'якого профілю, здебільшого пофарбовані у білий або червоний кольори. Часто не самі канелюри, а тільки поверхня між ними прокреслювалась червоною або білою фарбою. Посуд також мав і біхромний розпис або не фарбувався зовсім. Си-

стема орнаментациі здебільшого повторює композиції посуду з заглибленим орнаментом, проте у дещо спрощеному виконанні. Деяка частина посудин має або тільки вертикальні канелюри, або тільки горизонтальні - таке оздоблення мають переважно кубки.

Посуд з фарбованою поверхнею становить 13% і представлений мисками, кубкоподібними та округлотілими посудинами. Вони відносно товстостінні, недбало виліплені, в глиняній масі значна домішка піску. Поверхня більш-менш добре загладжувалась та фарбувалась у білий або рожевий кольори.

Кераміка з розписом становить 37% і вироблялась з тонкоструктурної глини, іноді з невеликою домішкою у гончарну масу дрібного піску. За формами виділяються: миски (високі та низькі конічні, сфероконічні, циліндроконічні), що в більшості розписані як з середини, так і зовні; тонкостінні кубки та кубкоподібні посудини; опуклотілі приземкуваті грушоподібні посудини; високі або низькі шоломоподібні покритишки; амфори, округлотілі горщики, можливо, деякі на піддонах; біноклеподібні посудини [9].

Керамічний комплекс поселення Василівка привертає увагу деякою своєрідністю. Винятковість пам'ятки полягає в тому, що ми маємо змогу на прикладі одного поселення, яке не має стратиграфії, спостерігати кераміку різних технологічних груп, а також матеріал з різними способами нанесення орнаменту - заглиблений, канельований, розписний та різновариційне сполучення технік зовнішнього оздоблення поверхні посудин. У розписному посуді спостерігаємо велику кількість орнаментальних схем, а також наявність монохромного, біхромного та поліхромного візерунків. Особливе значення має рудиментарне явище - сполучення заглибленої орнаментациі з профарбованими ділянками і пастовим заповненням борозенок зовнішньої сторони та монохромним розписом внутрішньої поверхні посуду. Відгуком ранньої доби культури є і сам спосіб нанесення фарби (червона або біла) на поверхню посуду після випалу - явище, яке бере свій початок у культурі Прекукутені-Трипілля А. Окремі найархаїчніші схеми розпису та їх колірне вирішення успадковані ще від пам'яток культури (локальної групи) Аріушд. Своїм оздобленням виділяється набір посуду, що має прямі аналогії в колекції поселення Поливанів Яр (нижній шар), віднесений Т.О.Поповою до початку етапу VI або фаз Кукутені А2 і А3 [10]. Знаходимо окремі сти-

лістичні, подібні щодо оформлення, риси матеріалів поселень біля сіл Липчани (житло № 1, нижній шар), Кадіївці ур. Бавки, Кудринці [11].

Разом з тривалими традиціями, що зберігає кераміка Василівки, ми вже не фіксуємо багатьох ознак, притаманних пам'яткам, передуючих в часі. Тому матеріали цієї пам'ятки ступенево найближчі до колекції з поселення Жури. Аналізуючи матеріали обох поселень та близьких до них пам'яток Середнього Подністров'я, поселення Жури слушно віднести у фінал етапу VI, а не вважати пам'яткою етапу А-Б (за Н.М.Виноградовою). Найбільш близькими до пам'яток Василівки та Жури є на півночі Молдови пам'ятки Нові і Старі Дурітори, Бринзени IV (нижній горизонт - яма) [12]. Найближчою аналогією цим пам'яткам, зокрема Василівки, на північному сході румунської Молдови є поселення Дрегушень (ур. Іа Лутеріе та Острів). [!!!!...].

Житлові комплекси поселення Василівки, в цілому, мають спільні риси з забудовою пам'яток Подністров'я, що прослідковується на поселеннях Поливанів Яр-III, Городниця-Городище, Жури, Глибочок-Стінка.

Привертають увагу визначення ще однієї категорії матеріалів - колекції фауни даного поселення. Osteологічний аналіз, проведений науковим співробітником ІА НАН України О. Журавльовим, виявив наявність кісток, що належать 35 різним, як диким так, і свійським, тваринам.

Свійські тварини поселення Василівка:

Бик	1 молода
	2 напівдорослі
	5 дорослих
Вівця	1 доросла
	2 молоді
Свиня	1 напівдоросла
	3 дорослі
Кінь	1 молода
	1 доросла
Всього	17 особин

Дикі тварини поселення Василівка:

Заєць (русак ?)	1 молода
Бобер річковий	2 дорослі
Кабан	3 дорослі
Олень благородний	2 молоді
	6 дорослих
Косуля європейська	2 молоді
Тур	1 доросла
Всього	18 особин

Склад свійських тварин вказує на те, що скотарство на поселенні відіграло важливу роль і вже мало досить розвинену форму. Не менш важливим в існуванні мешканців цього регіону було і полювання на диких тварин. Варто акцентувати на відносно великій кількості особин оленів благородних. Кістки цих тварин знайдені в заповненнях згаданих ям-звалищ. Деяку відмінність у заповненні спостерігаємо в ямі, що знаходилась поряд з житлом № 6, з якою пов'язані майже всі кістки биків, зібрані на поселенні. Значна кількість зафіксованих стулок *Unio* вказує на певну роль у господарстві прибережного збирання.

Отримані при розкопках дані дають можливість прослідкувати прояви значних динамічних етноісторичних процесів, що проходили в кінці етапу VI (Кукутені А4) у Середньому Подністров'ї, зокрема, на Кам'янецьчині та Могилівщині. Трипільське населення цього регіону, на відміну від інших, довгий час зберігало ранньотрипільські традиції, що й дозволяє попередньо окреслити певну локально-хронологічну групу поселень [13]. Серед відомих пам'яток цього регіону найбільш раннім поселенням середнього Трипілья є Озаринці. На думку К.Черниш, пам'ятки типу Озаринці, що генетично пов'язані з ранньотрипільськими пам'ятками типу Лука-Врублецька, виступають підосною поселень борисівського типу, що сформувались у Побужжі в результаті переселення сюди общин з Подністров'я [14]. Проте частина населення залишилась на своїй материнській території, зберігаючи свої давні традиції в матеріальній культурі, зокрема, в оздобленні посуду. На лівобережжі Середнього Дністра такі пам'ятки проіснували досить тривалий час, і можна прослідкувати окремі ланки розвитку - від ранніх (Вали Яругські, Патринці, Перекорпниці, Нижній Олчедаїв), до досить пізніх, де з'являється поряд із заглибленим декором розписна монохромна орнаментация (Дерешове). Характерні риси посуду Василівки дають підстави визначити її як синкретичну пам'ятку: з одного боку, мешканці продовжують традицію розвитку заглибленої орнаментации в кераміці, місцеві витоки якої спостерігаємо в матеріалах Озаринців, а з другого, - вагому частину керамічного комплексу вже становлять розписні посудини, що свідчать про присутність на поселенні прийшлого з західних територій "нового" населення.

Картографування поселень Середнього Подністров'я наступного періоду (Трипілля VI/ВІІ - Кукутень АВ) вказує, що цей регіон стає зоною розселення заліщицької та солонченської локальних груп [15]. Звертає на себе увагу той факт, що матеріали Василівки, яка знаходиться в зоні поширення заліщицьких поселень, майже не мають спільних морфологічних та стилістичних рис з типовим оздобленням кераміки поселень типу Залішки. Спостерігаємо лише загальнотрипільські риси

даного періоду. Василівський керамічний комплекс більш споріднений з посудом солонченських пам'яток. З цього можна зробити висновок, що на етапі VI / VII територія заліщицької групи збільшується за рахунок скорочення ареалу поширення солонченських поселень.

Не викликає сумніву, що у формуванні солонченської локальної групи поряд з общинами пам'яток типу Жури також брали участь нащадки населення пам'яток типу Василівки.

1. *Пассек Т.С.* Раннеземледельческие трипольские племена Поднестровья // МИА. - 1961. - №. 184. - 226с.; *Маркевич В.И.* Многослойное поселение Новые Русешты-I // КСИА. - 1970. - Вып. 123. - С. 56-68; *Черныш Е.К.* Энеолит Правобережной Украины и Молдавии // Археология СССР. - 1982. - С. 191; *Сорокин В.Я.* Культурно-исторические проблемы племен Среднего Триполья Днестровско-Прутского междуречья (Этнография, искусствоведение, археология) // Изв. АН МССР. - 1989. - С. 45-54; *Сорокин В.Л.* К проблеме хронологии памятников среднего Триполья Молдавии // Раннеземледельческие поселения-гиганты Трипольской культуры на Украине: Тез. док. I полевого семинара. - Тальянки, 1990. - С. 94-101.

2. *Черныш Е.К.* К истории поселения энеолитического времени в Среднем Поднестровье // МИА. - 1962. - №. 102. - С. 5-85; *Попова Т.А.* Хронология Поливанова Яра и ее значение для периодизации трипольской культуры // КСИА. - 1979. - Вып. 157. - С. 69-72; *Попова Т.О.* Початок розвинутого Трипілля на Середньому Дністрі (за матеріалами Поливанова Яру) // Археологія. - 1985. - Вип. 52. - С. 22-32.

3. *Цвек Е.В.* Трипольские поселения Буго-Днепровского междуречья (к вопросу о восточном ареале культуры Кукутени - Триполье) // Первобытная археология - поиски и находки. - К., 1980. - С. 163-185; *Цвек О.В.* Особливості формування східного регіону трипільсько-кукутенської спільності // Археологія. - 1985. - Вип. 51. - С. 31-45; *Цвек О.В.* Структура східнотрипільської культури // Археологія. - 1999. - №. 3. - С. 28-40; *Заец И.И.* Древние земледельцы среднего течения Южного Буга во 2-й половине IV тысячелетия до н. э. : Автореф. дис. ... канд. ист. наук. - М., 1975. - 19 с; *Заець Л.І.* Північнобузький варіант трипільської культури // Трипільська культура України (до 100-річчя відкриття): Тез. доп. міжнар. конф. - Львів, 1993. - С. 15-17.

4. *Бибиков С.Н.* Археологические раскопки у селений Попенки и Жури на Днестре в 1952 году // КСИИМК. - 1954. - Вып. 56. - С. 104-110; *Рижов С.М., Шумова В.О.* Поселення Жури і його місце серед пам'яток розвинутого етапу трипільської культури Середнього Подністров'я // Археологія. - 1999. - №. 3. - С. 41-55; *Палагута И.В.* Поселение Жури в Поднестровье: к вопросу о выделении локальных вариантов в Триполье В I // Вестник МГУ. - Серия 8. История. - 1998. - №. 6. - С. 122-144.

5. *Сорокин В.Я.* Культурно-исторические проблемы... - С. 51; *Сорокин В.Я.* К проблеме генезиса культуры Кукутень // Revista Arheologica. - Chişinău. - 1993. - №. 1. - С. 83-92; *Sorokin V.* Considerații referitoare la așezările fazei Cucuteni A - Tripolie B I din Ucraina și Republica Moldova // Memoria Antiquitatis. - 1998. - №. XXI. - S. 1-83; *Marchevici V.* Așezarea cucuteniană Stânca lui Harascu // Turagetia. - Chişinău. - 1997. - T. IV-V / 1994-1995. - P. 81-94; *Палагута И.В.* Керамический комплекс трипольского поселения Друцы I в Северной Молдавии // Вестник МГУ. - Серия 8. История. - 1995. - №. 5. - С. 51-63; *Палагута И.В.* К проблеме формирования северомолдавских памятников Триполья VI (исследование керамического комплекса поселения Старые Кукутешты I) // Древности Евразии. - М., 1997. - С. 50.; *Crişmaru A* Drăguşeni. - Botoşani, 1977. - 292 p; *Dragomir I.T.* Săpăturile arheologice din așezarea cucuteniană de la Beresti "Dealul Bulgaului" (jud. Galati) // Materiale si cercetari arheologice. - Bucuresti, 1983. - №. 15. - P. 70-81; *Dumitrescu VL, Dumitrescu П., Petrescu-Dimbovita M., Gostar N.* Habasesti. Monografie arheologică. - Bucuresti, 1954. - 607 p; *Laszo A.* Un chapitre de l'histoire de la recherche de la civilisation Ariusd - Cucuteni - Tripolie: les fouilles d'Ariusd dans le premier quart de notre siecle // La civilisation de Cucuteni en contexte européen. - Iasi, 1987. - P. 49-58; *Mantu C-M.* Cultura Cucuteni. Evolutie, cronologie, legaturi. - Piatra - Neamt., 1998. - 324 p; *Nitu A.* Criterii actuale pentru clasificarea complexelor ceramice si periodizarea etapelor culturi cucuteniene // Cercetari Istorice. - Iasi, 1980. - №. 11. (N. S.). - P. 135-222; *Petrescu-Dimbovita M.* Quelques considerations sur la position chronologique de la station appartenant a l'etape Cucuteni A de Trusesti dans le cadre de cette etape // Cucuteni aujourd'hui. - Piatra - Neamt., 1996. - P. 15-25 ; *Vulpe R.* Izvoare. - Bucuresti, 1957. - 396 P.

6. *Збенович В.Г., Шумова В.А.* Трипольская культура Среднего Поднестровья в свете новых исследований // Первобытная археология. - К., 1989. - С.97-106.

7. *Сорокин В.Я.* Трипольское поселение у с.Гура - Кайнарулуй... - С. 20-22.; *В.Шумова.* Майстерня по обробці кременю поселення трипільської культури біля с. Василівка на Середньому Дністрі // Трипільська культура України (до 100-річчя відкриття). - Львів, 1993. - С. 74-76

8. Коробкова Г.Ф. Палеоэкономические разработки в археологии и экспериментально-трассологические исследования // Первобытная археология - поиски и находки. - К., 1980. - С. 212-225.

9. Шумова В.О. Трипільське поселення Василівка на Середньому Дністрі // Археологія. - 1994. - № 1. - С. 82-86.

10. Попова Т.А. Древнейшие земледельцы Среднего Поднестровья в IV-III тыс. до н.э. : Автореф. дис. ... канд. ист. наук. - Л., 1972. - 22 с.

11. Шумова В.А. Трипольское поселение у с. Липчаны // Актуальные проблемы историко-археологических исследований: Тез. докл, конф. - К., 1987. - С. 180; Рудинський М.Я. Досліди на Кам'янецьчині // Коротке звітлення за 1926 р. - К., 1926. - С. 123; Пассек Т.С. Периодизация трипольских поселений // МИА. - 1949. - №. 10. - С. 45-47.

12. Шумова В.О. Трипільське поселення ... - С.86.; Рижов С.М., Шумова В.О. Поселення Жури... - С. 51-52.

13. Мовша Т.Т. Середній етап трипільської культури // Археологія Української РСР. - 1971. - Т. 1. - С. 169-170; Колесніков О.Г. Нові поселення середнього Трипілля в Подністров'ї // Археологія. - 1985. - Вип. 49. - С. 49-52; Sorokin V. Culturile eneolitice din Moldova // Thraco - Dacica. - 1994. - Т. XV (1-2). - P. 78-79

14. Черныш Е.К. Место поселений борисовского типа в периодизации трипольской культуры // КСИА АН СССР. - 1975. - Вып. 142 - С. 3-10.

15. Виноградова Н.М. Племена Днестровско-Прутского междуречья с периода расцвета трипольской культуры. - Кишинев, 1983. - 105 с.

Shumova V.O.

DWELLING COMPLEXES OF THE TRYPILLYA SETTLEMENT VASYLIVKA AND ITS PLACE AMONG THE RELICS OF THE MIDDLE DNISTER AREA

In the paper the materials of the Trypillian settlement near Vasylivka village at Middl Dnister (Sokirjany district Tchernovitzky region) which dates to the period B1 of Trypillya - Cucuteni A4 are systematized. The details of the topography and lay - out of the settlement, the certain technical methods of building are considered. Some problems of the development of memorials of the final of stage B2 are considered. It is observed the interaction of the traditional native elements and the inovational ones. Jast the absence of the direct analogies and equivalently researched memorials of the stage B1 has marked the range of the comparision against the broad background of memorials dated to this stage from Ukraine, Moldova, Romania. Analized materials considerably enrich the factological base of the welldeveloped Trypillya-Cucuteni.

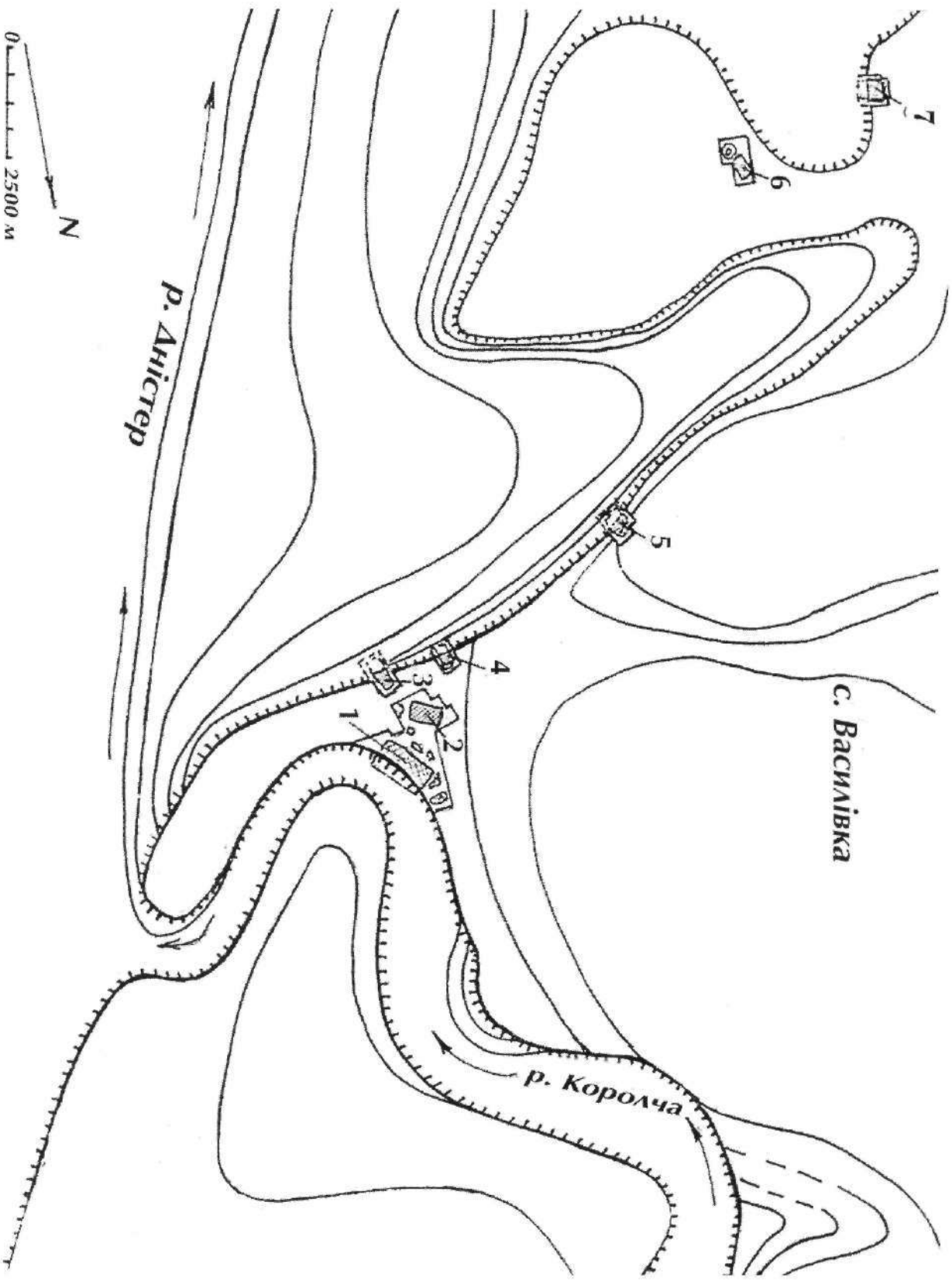

Рисунок. Ситуаційний план трипільського поселення біля с. Василівка